

آموزش فراگیر

از نظر معلمان و کارشناسان

گزارشگران:
محمد کاظم احمدی
پریسا آهنگری

آموزش و پرورش استثنایی

ضروری به نظر می‌رسد. لذا توجه به آموزش فراگیر و برنامه‌ریزی برای اجرای آن ضرورتی انکار ناپذیر است. مشخص است که انجام این مهم می‌بایست از مدرسه‌ها، جایی که کودکان برای زندگی در جامعه آماده می‌شوند، آغاز گردد.

در این میان سهم زیادی از مسائل مربوط به این رویکرد، به آگاهی معلمان و مربیان از چند و چون این نظام آموزشی تخصیص می‌یابد که لازم است با تحقیق، پژوهش و بررسی اصولی بدان پرداخته شود.

افراد بر اساس ناتوانی و نقایص آنها، بالطبع باعث سوق دادن این گروه افراد جامعه به سوی معلولیت می‌شود.

شکاف حاصل از این نوع آموزش نه تنها یک گروه را از شناخت گروه دیگر محروم می‌سازد، بلکه به شناخت ناصحیح آنها نیز منجر می‌شود. ایجاد بستری مناسب در جامعه که بتواند پذیرای کلیه کودکان و دانش آموزان با نیازهای ویژه در جامعه باشد، امری

اشاره:

بیشتر کسانی که ابعاد مختلف آموزش و پرورش ویژه را مورد بررسی قرار داده‌اند به این نکته اذعان دارند که شرایط حاکم بر نظام آموزشی ویژه و مجزا در شرایط کنونی نمی‌تواند پاسخگوی نیازهای انسانی و اجتماعی و نیز آموزشی افراد با نیازهای ویژه در یک جامعه باشد^(۱) برخی از آگاهان تعلیم و تربیت بر این باورند که یک نظام آموزشی مبتنی بر جداسازی

ج- تنوع مدارس

مدیر برنامه ریزی آموزشی دانش آموزان کم توان ذهنی و چند معلولیتی به اهمیت آشنایی معلمان با روشهای نوین تدریس، تفاوت‌های فردی به طور عام و شناخت کودکان دارای نیازهای ویژه به طور خاص اشاره می‌کند و تحول نظام آموزشی را با توجه به ضرورت‌های آموزش فراگیر مورد تأکید قرار می‌دهد، و یادآور می‌شود که "نظام آموزش متمرکز، با محتوا و بودجه بندی ثابت، یکی از آفتهای نظام آموزشی ما بطور اعم و آموزش فراگیر بطور اخص می‌باشد." آقای تات می‌گوید: "نظامی که تفاوتها را نمی‌پذیرد و با ارزشیابی سنتی و عمدتاً وابسته به محفوظات، تفاوتها را دامن زده و بیرحمانه منجر به حذف عده‌ای از دانش آموزان در طول دوره تحصیلی می‌گردد، نمی‌تواند پاسخگوی نیاز امروز جامعه ما و زمینه‌ساز اجرای طرح آموزش فراگیر باشد."

خانم احمدی مدیر مجتمع توانخواهان ۲، ضمن موثر خواندن نقش صدا و سیما در اطلاع رسانی این طرح و توجه منطقی اجرای آن می‌گوید: "فرهنگ عمومی باید آماده پذیرش این مسأله بشود و باید از طریق برنامه‌های مداوم این کار صورت پذیرد." خانم بصام پور از دیگر دبیران این مجتمع نیز بهینه سازی و مناسب سازی مدارس عادی را از ضرورت‌های اجرای این طرح می‌داند و معتقد است که اینکار هنوز صورت نگرفته است.

آقای اردستانی مدیر گروه راهنمایی و متوسطه مجتمع آموزشی شهید مجیبی نیز معتقد است که: "اگر این طرح با پیش

در ابتدای سال ۱۳۸۰ اجرای این طرح در دستور کار سازمان آموزش و پرورش استثنایی قرار گرفت و شورایی مرکب کارشناسان آموزش و پرورش استثنایی، دفتر آموزش عمومی سابق و نماینده بهزیستی در طرح (CBR)^۲ مشغول بررسی و تهیه و تدوین دستورالعمل اجرایی آن گردیدند."

آموزش فراگیر و لزوم اطلاع رسانی در این خصوص

بر اساس اطلاعات ارائه شده از سوی آقای تات، اقدامات انجام شده در خصوص اطلاع رسانی در رابطه با آموزش فراگیر، محدود به استانهای مجری طرح بوده است در حالیکه اطلاع رسانی در سطح وسیع و به طور گسترده یکی از پیش زمینه‌های اصلی اجرای این طرح می‌باشد.

بسیاری از معلمان و مدیران مدارس در گفتگوهای انجام شده از محتوا و نحوه اجرای طرح آموزش فراگیر اظهار بی‌اطلاعی نموده‌اند. یکی از دبیران مقطع راهنمایی و دبیرستان مجتمع توانخواهان ۲ می‌گوید: "از نظر لغوی می‌توان این طرح را تعریف کرد، ولی در خصوص تعریف علمی و خاص آن و همچنین نحوه اجرای آن، اطلاعات زیادی ندارم."

آموزش فراگیر و ضرورت‌های آن

محمد رضاتات زمینه اجرای آموزش فراگیر را انعطاف پذیری آموزش و پرورش عادی می‌داند و این زمینه‌ها را به موارد ذیل تقسیم بندی می‌کند:

الف- نیروی انسانی
ب- نظام آموزشی

با اینهمه آیا تا کنون این طرح در کشور ما اجرا شده است؟ روند کنونی آن چگونه است؟ و آیا زمینه لازم برای اجرای آن فراهم گردیده است؟

در این گزارش سعی کرده‌ایم تا ضمن پرداختن به مباحث مربوط به این موضوع، برای پرسشهایی از این قبیل، پاسخی مناسب بیابیم.

آموزش فراگیر و تاریخچه آن در ایران

آموزش فراگیر یک رویکرد آموزشی است که پس از خانواده، متولی دربرگیری تمام افراد جامعه با هر نوع ناتوانی می‌باشد. آموزش فراگیر قبل از آنکه به نوع آموزش مربوط باشد، یک دیدگاه فلسفی مرتبط به انسانهاست که وظیفه فراهم نمودن بستر مناسب برای پذیرش و ایجاد امکانات مناسب برای تمام افراد جامعه را نیز در فراسوی خود القا می‌کند. آموزش فراگیر به عنوان یک رویکرد نوین و برای تحقق بخشیدن به شعار "آموزش برای همه"، چند سالی است که در ایران مطرح شده است. محمدرضا تات مدیر برنامه ریزی آموزشی دانش آموزان کم توان ذهنی و چند معلولیتی سازمان آموزش و پرورش استثنایی در این خصوص می‌گوید: "با اینکه بیش از دو دهه است که اجرای آموزش فراگیر از سوی برخی از صاحب نظران تعلیم و تربیت استثنایی در جهان توصیه گردیده است، ولی تا قبل از سال تحصیلی ۸۱-۱۳۸۰ این امر در کشورمان میسر نگردید." ایشان به اجرای آزمایشی این طرح در ۶ شهر از استانهای اصفهان و گیلان اشاره می‌کند و می‌افزاید:

شرط‌هایش اجرا شود، یعنی مجموعه حاضر در مدارس عادی، دانش‌آموزان استثنایی را درک کنند، آنها را طفیلی ندانند و احساس نکنند که دانش‌آموزان استثنایی باعث افت کلاس می‌شوند، در این صورت اجرای این طرح، موفقیت‌های چشمگیری را به دنبال خواهد داشت.

خانم معمارزادگان هم فرهنگ سازی را لازمه تبیین و انداختن این طرح می‌داند و می‌افزاید: "به کمک تبلیغات مناسب و بهره‌گیری از رسانه‌ها، باید روند اجرای این طرح را سرعت بخشید و مدارس هم باید از درون، خود را تقویت کنند تا بتوانند در مقابل پیامدها و مشکلات احتمالی اجرای این طرح به شکل مناسب چاره اندیشی نمایند."

مدیر مرکز آموزشی امید و نشاط، ضمن تأکید بر توسعه کیفی و کمی آموزش فراگیر می‌گوید: "اجرای این طرح باید صرفاً به یک برنامه محدود نشود و آرام آرام منجر به تغییر فرهنگ حاکم و دیدگاه منفی جامعه در خصوص کودکان استثنایی شود. خانم خدایاری نیز ضمن اعلام آمادگی برای شرکت در دوره‌های آموزشی مربوط به طرح فراگیر، اجرای این طرح را در موفقیت دانش‌آموزان استثنایی موثر می‌داند و معتقد است که اجرای این طرح از جنبه روانی تأثیرگذار خواهد بود. این آموزگار پایه سوم ابتدایی مجتمع توان خواهان ۲ ضمن همگن خواندن شیوه آموزش مدارس استثنایی با عادی می‌افزاید: "با اجرای این طرح از نظر روحیه

و طرز فکر و مقایسه‌ای که در نزد دانش‌آموز شکل می‌گیرد، او انگیزه بیشتری برای ادامه تحصیل پیدا خواهد کرد." خانم خدایاری همچنین معتقد است که اجرای موفق این طرح مستلزم ایجاد زمینه فرهنگی و آماده نمودن فرهنگ عمومی جامعه برای پذیرش این طرح می‌باشد. وی بستر اصلی اجرای این طرح را فرهنگ خانواده‌ها و به تبع آن فرزندان عادی آنها می‌داند و می‌گوید: "در حال حاضر بسیاری از خانواده‌ها حتی از وجود مراکز آموزش و پرورش استثنایی بی‌اطلاع هستند."

خانم تسرین معصومی سرپرست آموزشی مقطع راهنمایی مجتمع آموزشی کوشا، با توجه به سوابق اجرای طرح آموزش تلفیقی در کشورمان می‌گوید: "طرح آموزش تلفیقی بعد کوچکی از اجرای آموزش فراگیر است و می‌تواند زمینه‌های اجرای این طرح را فراهم کند. وی ضمن تأکید بر انجام مطالعات کافی برای اجرای طرح آموزش فراگیر و استفاده از نظرات معلمان برای رفع ابهامات موجود، تغییر در نظام آموزشی رایج را یکی از ضرورت‌های اولیه برای اجرای موفق این طرح برمی‌شمارد و می‌گوید: "مدارس ما باید از کتاب و معلم محوری صرف، خارج شود و به جای معلم، دانش‌آموزان فعال شوند و تنها یک عنوان و مطلب خاص به دانش‌آموز دیکته نشود." وی انعطاف‌پذیری را از ویژگی‌های بارز طرح آموزش فراگیر می‌داند و می‌افزاید: "در این طرح هر دانش‌آموز با توجه به توانایی‌هایش

می‌تواند در کنار دانش‌آموزان عادی قرار گیرد و از خدمات آموزشی بهره‌مند شود." خانم معصومی اجرای طرح آموزش فراگیر را بسیار آرمانی می‌داند و می‌گوید: "این طرح اگر آنطور که ما از آن برداشت داریم و تصور می‌کنیم اجرا شود بسیار مثر تر خواهد بود."

آموزش فراگیر و دامنه شمول

هر چند غایت اجرای طرح آموزش فراگیر، دربرگرفتن و تحت پوشش قرار دادن تمامی گروه‌های دانش‌آموزان استثنایی در کنار دانش‌آموزان عادی است اما در حال حاضر به دلیل محدودیتها و موانع موجود صرفاً چهار گروه از دانش‌آموزان استثنایی کشورمان مشمول این طرح شده‌اند. به گفته آقای تات این چهار گروه عبارتند از:

- ۱- دانش‌آموزان کم بینا که با استفاده از وسایل کمکی (عینک - ذره‌بین) قادر به استفاده از کتاب درشت خط باشند.
- ۲- دانش‌آموزان کم شنوا که با استفاده از تجهیزات و خدمات توانبخشی قادر به استفاده از کلاس عادی باشند.
- ۳- دانش‌آموزان مبتلا به مشکلات جسمی - حرکتی به طوری که قادر به استفاده از دستپاهاشان باشند.
- ۴- دانش‌آموزان دیرآموز.

آموزش فراگیر و راهکارهای اجرایی آن

خانم خدایاری هدایت و جهت‌دهی صحیح در مقاطع آمادگی را زمینه‌ای مناسب برای سال‌های بعد و قرار گرفتن

عاهده آنان گذاشت. در یک سری از هزینه‌ها و مخارج می‌توان صرفه جویی کرد ولی در این بخش نباید چنین دیدگاهی داشت، در این میان آموزش و پرورش کودکان استثنایی هم وضعیت خاص خود را دارد.

نتیجه گیری

آنچه از گفته‌ها و نظرات کارشناسان و معلمان آموزش و پرورش استثنایی استنباط می‌شود این است که "فراگیر سازی به ارزشهای آموزشی، پرورشی، اجتماعی و نیز به درک ما در مورد ارزش افراد مربوط است". هر چند که این ارتباط بر ضرورت و اهمیت پیگیری و اجرای طرح فراگیر سازی می‌افزاید اما از سوی دیگر هم ظرافت و حساسیت موضوع به گونه ایست که دشواری کار را دو چندان می‌کند. چنانچه بنا بر انجام و اجرای این طرح باشد، ضروریست که علاوه بر تمهید مقدمات و ایجاد زمینه‌های لازم از هر حیث و نظر، بازارانه دلایل منطقی و مستدل، هم به والدین و هم به دست‌اندرکاران آموزش و پرورش در خصوص انتخاب راه صحیح برای آموزش کودکان با نیازهای ویژه کمک کرد.

در شماره‌های بعدی نشریه باز هم سعی خواهیم کرد تا با انعکاس نظرات و دیدگاههای مربیان گرامی به تبیین هر چه بیشتر این موضوع بپردازیم.

۱- مقدمه ای بر آموزش تلفیقی، آلیس هوسیان، پژوهشکده کودکان استثنایی، ۱۳۷۸، ص ۳۶

2- COMMUNICATION BASED REHABILITATION

توانبخشی مبتنی بر جامعه

فوق العاده به دانش آموزان دارای نیازهای ویژه را از جمله راهکارهای مناسب جهت اجرای این طرح پیشنهاد نموده و می‌افزاید: "تنوع عناوین مدارس که نوعی جداسازی بر اساس توانایی اقتصادی، علمی یا موقعیت اجتماعی افراد جامعه می‌باشد، نیز مغایر با فلسفه آموزش فراگیر می‌باشد". آقای تات می‌گوید: "جهت اجرای مطلوب آموزش فراگیر بایستی در نیروی انسانی، نظام آموزشی و تقسیم بندی مدارس، اصلاحات اساسی صورت پذیرد، مضاف بر اینکه نباید از نظر دور داشت که بحث نگرش، یکی از عوامل مهم در تغییرات و اصلاحات و نیز پذیرش دانش آموزان با نیازهای ویژه می‌باشد که این اصلاح نگرش شامل مسوولین، کارشناسان، مدیران، معلمان و والدین و حتی خود دانش آموزان می‌باشد". وی امکانات فیزیکی مورد نیاز اجرای این طرح را مورد تأکید قرار می‌دهد و یادآوری می‌کند: "برای مثال در زمینه ارائه خدمات جبرانی، دانش آموز نیاز به معلم کمکی یا ساعات آموزشی بیشتر دارد که بایستی مطابق با نیازش تأمین گردد.

آقای فرهنگ، معاون آموزشی مقطع راهنمایی و متوسطه مجتمع آموزشی شهید محبی هم معتقد است که دولت باید در خصوص آموزش و پرورش و حل مشکلات مدارس، سخاوت بیشتری به خرج دهد. وی می‌گوید: "اگر در آموزش طالب پیشرفت هستند نباید محدودیت مالی قائل شوند. مشکلات آموزش و پرورش را نباید به خانواده‌ها برد و حل آن را به

دانش آموزان استثنایی در کنار دانش آموزان عادی و دست‌یابی آنان به موفقیت‌های بیشتر می‌داند و می‌گوید: "این مقطع، فرصت زمانی مناسبی است و در روحیه آنان بسیار تأثیرگذار خواهد بود".

خانم نسرین معصومی نیز افزایش سطح اطلاعات معلمان و دانش آموزان مدارس عادی از وضعیت دانش آموزان استثنایی را بعنوان یک راهکار مناسب پیشنهاد نموده و می‌گوید: "اگر هم چنین امکانی وجود ندارد در هر یک از مدارس یک مشاور برای این کار در نظر گرفته شود".

این سرپرست آموزشی مقطع راهنمایی، اطلاع رسانی را از اقدامات بسیار مؤثر و راهکارهای مناسب برای رفع موانع فرهنگی برمی‌شمارد و می‌افزاید: "هر چه مردم اطلاعاتشان راجع به این طرح و فواید آن زیادتر شود میزان مقاومتها و عکس العمل منفی آنها کمتر خواهد بود".

مدیر برنامه ریزی آموزشی دانش آموزان کم توان ذهنی و چند معلولیتی سازمان هم، عزم جدی مسوولان آموزش و پرورش جهت اجرای طرح آموزش فراگیر و نیز متناسب سازی نظام آموزشی و اصلاح روش ارزشیابی و برگزاری دوره‌های آموزشی جهت معلمان به منظور دستیابی به راهبردهای آموزشی کاربردی جهت کلیه دانش آموزان صرف نظر از تفاوت‌های آنان، اقدام عملی جهت تأمین تمهیدات مورد نیاز از قبیل تشکیل کلاسهای مرجع در مدارس عادی، معلم کمکی در کلاس و تشکیل کلاسهای جبرانی و ارائه خدمات آموزشی - توانبخشی